Лілія Мартинова
(Вінниця)

УДК 811.111’373.2

СТРУКТУРА СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ»

У статті визначено дериваційний потенціал абстрактних (непохідних) іменників із семантикою «культурологічні концепти» на рівні словотвірної парадигми. Встановлено основні тематичні підгрупи ЛСГ «культурологічні концепти». Визначено критерії формування ЛСГ абстрактних іменників із значенням «культурологічні концепти»: абстрактність семантики, непохідність, однотипність вираження категорії числа. З’ясовано словотвірні можливості різних ЛСВ однієї лексеми із орієнтацією на абстрактність / конкретність семантики іменникової назви. Дериваційний потенціал абстрактних іменників із значенням культурологічних концептів проаналізовано в межах трьох блоків: субстантивного, ад’єктивного та дієслівного. Доведено регулярність утворення похідних із значенням агентивності в субстантивному блоці дериваційних значень завдяки наявності в твірних іменниках імпліцитної семи «об’єкт дії, що може бути професійно використаний», яка знаходить експлікацію в дериваційній одиниці. Здійснено аналіз ад’єктивного блоку словотвірної парадигми абстрактних іменників досліджуваної групи і встановлено семантичну варіативність її наповнення. Простежено, що лексеми та лексико-семантичні варіанти, що входять до сфери абстрактних іменників, є диференційованими за їхнім словотвірним потенціалом і постають нульовими, одночленними та багаточленними твірними одиницями. Доведено, що число багаточленних словотвірних парадигм у ЛСГ «Культурологічні концепти» близьке до 100.

Ключові слова: *словотвірна парадигма, лексико-семантична група, лексико-семантичний варіант, однинність, культурологічні концепти.*

Постановка проблеми. Абстрактні іменники за морфемною ознакою поділяють на похідні та непохідні, і цей поділ спричиняє різні підходи до їхнього вивчення, опису, з’ясування словотвірного потенціалу. Похідні і непохідні абстрактні імена – це дві нерівновеликі сфери, меншу з яких складають непохідні іменники на зразок: *добро, зло, щастя, сум, страх, правда, істина, розум, слава, рух, час, структура, бізнес, терор, реформа, кредит, музика, культура* та под. (всього за матеріалами “Словника української мови” в 11-ти томах – близько 700 слів). Незрівнянно більшу частину словника складає дериваційна лексика, що має стабільну тенденцію до постійного поповнення. Передусім це стосується найбільш продуктивних типів – віддієслівних утворень з суфіксами -ння / -ення / - іння / - ття, - ізацій / -изацій, -к (а), -ція, з нульовим формантом; відприкметникових похідних з суфіксами –ість, -изм /-ізм, -іст / -ист, -ство / - цтво та деяких інших. Попри значний інтерес науковців до таких лексем, їхній дериваційний потенціал остаточно не визначений, особливо коли до уваги беруть семантичну стратифікацію таких одиниць, що, відповідно, визначає актуальність пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно розряди іменників розглядають у межах категорії числа (див. праці Д.І.Арбатського [2], Л.А.Булаховського [6], С.Д.Кацнельсона [10], О.К.Безпояско [3], сучасні вузівські та академічні граматики). В останній час з’явились і нові підходи – семантичний (О.І. Москальська [14]; Р.З. Мурясов [15]; Д.Г. Руденко [17]), функціональний (А.В. Бондарко [4]; Л.В. Борте [5]; І.Р. Вихованець [8]), які підводять під існуючу класифікацію іменників комплексну, структурно-семантичну основу. Запропонований навіть інший термін – “структурно-семантичні розряди” натомість “лексико-граматичні розряди” [15, С. 252-261]. Кожний із розрядів неодноразово, досить детально і різнобічно вивчався дослідниками. Щоправда, найбільш активні дослідження в цій галузі припадають на період 60-80-х рр. Проблеми лексико-граматичних розрядів іменника торкається Виноградов В.В. у своїй монографії “Русский язык” [7]; присвячує статтю Ковалик І.І. “Слова з конкретними і абстрактними значеннями” [11]; у більшому чи меншому обсязі, на матеріалах різних мов це

питання розглядається у працях О.О. Реформатського [16]; В.Г.Адмоні [1]. Відомо чимало й більш спеціалізованих досліджень, присвячених вивченню окремих розрядів іменників: збірних – В.І. Дегтярьов [9]; речовинних - В.І.Дегтярьов [9]; абстрактних - А.В.Лагутіна [12]; А.К.Мойсеєнко [13].

Метою статті є визначення дериваційного потенціалу абстрактних (непохідних) іменників на рівні словотвірної парадигми з опертям на семантичне членування суцільного масиву nomina abstracta на лексико-семантичні групи. Основною одиницею класифікації є лексико-семантичний варіант (ЛСВ) слова, що дає змогу запобігти перетину виділених груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Номінації понять мистецтва, культури, релігії, за нашими даними, налічують 110 вершин словотвірних парадигм (СП), 75 з яких стає вершинами багаточленних СП.

Тематично лексикон цієї ЛСГ поділяється на підгрупи: (1) літературознавчі та театральні назви: *алегорія, драма, поема, каламбур, проза, критика, сюжет, пародія, рима, комедія, пантоміма, легенда)* тощо; (2) мистецтвознавчі назви: *мистецтво, музика, мелодія, естрада, архітектура, скульптура, пейзаж (3 знач. – ‘жанр творів образотворчого мистецтва’)* і т.ін.; (3) назви на позначення релігійних понять: *догма, єресь, канон (‘правило з питань віри’), культ (‘релігійна обрядовість’), піст, причастя, панахида, сакрамент (‘причастя’), схима (‘найвищий чернечий ступінь’).* Слід зазначити, що остання тематична підгрупа менш за інші представлена у тлумачному словнику 70-х років з причин ідеологічного характеру.

У процесі формування досліджуваної ЛСГ виникали значні труднощі як при відборі твірних, так і при відборі похідних слів, оскільки відбір лексичного матеріалу ґрунтується одночасно на декількох критеріях.

Іменники, що входять до складу ЛСГ, повинні бути абстрактними за семантикою, непохідними, і знаходитись у однакових відношеннях до категорії числа. Але «однинність» багатьох абстрактних іменників не завжди є очевидною, нерідко викликає сумніви і коливання. На нашу думку, в багатьох випадках це пов’язано з тим, що полісеманти за інерцією сприймаються як моносемантичні слова. Це призводить до виникнення проблем такого типу: чи є абстрактними іменниками, скажімо, терміни на позначення родів літератури і жанрових видів (наприклад, *роман, драма, трагедія, комедія, повість, казка, новела* і т.п.), чи вони є конкретними іменниками, адже допускають зміну за числами, пор.: *романи, п’єси, вірші* і т.п. На наш погляд, розв’язання цієї проблеми потребує більш уважного вивчення тонкощів семантичної структури твірних і далі – їх дериваційних, мотиваційних співвідношень з похідними. Так, згадані вище літературні терміни за своїми першими, основними , значеннями є абстрактними іменами на позначення жанрів, родів літератури. Такі ЛСВ за числами не змінюються. Другі, метонімічні, значення є конкретними, називають твори, виконані у рамках цих жанрів. Саме ці лексико-семантичні варіанти слів втілюються у словоформах, що змінюються за числами (*роман – романи, повість – повісті, новела - новели*). Відповідно відрізняються й словотвірні можливості різних ЛСВ. До словотвірної парадигми першого, абстрактного ЛСВ входить, безперечно, відносний прикметник, на що є вказівка у його словниковій статті «прикметник до 1 значення слова…». Значення особи одночасно співвідноситься з першим і другим значенням твірного слова: «той, хто працює у даному жанрі» і «той, хто пише відповідні твори – романи, повісті, новели» і т.п.. Отже, будемо вважати це значення також членом СП. За межами СП знаходяться модифікаційні значення (*новелка, казочка, п’єска* та под.), що мотивуються другим, конкретним значенням твірного, та якісні прикметники (або семеми метафоричного характеру відносних ад’єктивів), які розвиваються на базі третіх, також метафоричних, значень твірних слів (наприклад: *драма* (3 знач.) – «душевні страждання»; *драматичний (*3 знач.) – «напружений, пов’язаний із душевними стражданнями»).

Відбір твірних повинен також узгоджуватися з принципом непохідності мотивувальних слів. Тому ми розглядаємо твірні *драма, комедія, трагедія, новела, роман, п’єса, казка, балада, елегія* і т.п., але не вводимо до складу групи слова на зразок: *оповідання, нарис, загадка,* які є віддієслівними похідними.

Аналогічний підхід здійснюється і до решти лексичного контингенту ЛСГ, що розглядається.

У **субстантивному блоці** багаточленної СП найрегулярнішим є значення діючої особи, що реалізується у похідних *водевіліст, жанрист, каламбурист, колорист, культурист (нов.), панегірист, пантоміміст, пародист, пейзажист, пленерист, романіст*.

У наведеному списку осіб словотвірні форманти наводяться в порядку зниження їх продуктивності в межах даної категорії. Найпоширенішими є суфікси – ист-/ -іст- та -ник-/ -ик-, решта (такі, як –ор-/ -ер-, -ець/ -овець, -ант-, -ал-, -ат-, -ан, - ар, -атург, -ограф, -ач-) функціонують у 1-2 словах. Є приклади черезступеневого утворення (*модистка*) і акцентологічного деривата *(музи́ка*). Така активність агентивного значення пояснюються тим, що семантика більшості твірних іменників містить необхідну для цього сему «об'єкт дії, що може бути професійно використаний».

Частина похідних називає особу не за професією, а за уподобаннями (*модник, театрал, римач, критикан* – усі експресивно марковані). Відокремлено – *культурист* (нов. – «людина, що займається фізичною культурою з метою створення ідеальної статури»).

Логічною і семантично вмотивованою була б наявність ще одного предметного значення – «назва конкретного предмета», адже практично всі вихідні іменники мають сему «об'єкт прикладної, творчої діяльності людини». Але деривати із потрібним значенням є тільки у парадигмі з вершиною «*гумор»*, відповідно – *гумореска.* Решта твірних, особливо це стосується назв літературних жанрів, для передачі цього значення використовує семантичні деривати, пор.: *роман* – 1 жанр; 2. Твір цього жанру. Аналогічно: *драма, трагедія, комедія, каламбур, сатира* та ін.

Назви осіб відсутні в СП з вершинами *«іронія», «мелодія», «сюжет», «ода»* (вони створюються за іншими принципами номінації, пор.: *сатирик, композитор, художник, письменник, одописець*).

Другим предметним значенням іменників-десубстантивів є значення «абстрактне поняття», що переважно продукує назви літературних та суспільних течій типу *догматизм, критицизм, символізм.* Можливі і інші значення, пор.: *прозаїзм* (2.перен.) – 'життєва одноманітність'; *драматизм, трагізм* – 'напруженість дії у виставі, п'єсі; напруженість життєвих обставин'; *жанризм* – 'тенденція до зображення побутових сцен у художніх творах, образотворчому мистецтві'; *ліризм.*

Із модифікаційних значень представлені збірні назви з суфіксами – ик (а): *догматика, гумористика, символіка, мелодика, новелістика*, рідко з іншими формантами (*драматургія*).

Ад'єктивний блок вміщує малоконкретизовані відносні прикметники, що входять до словотвірної категорії «який стосується того, що…, пов'язаний з тим, що…» : *критичний, прозаїчний, догматичний, символічний, музичний, музикальний, мелодичний; пантомімний, мистецький* та ін. Більшість з них оформлена за допомогою суфікса –н-; тільки незначна кількість прикметників має суфікс «чисто відносних» ад'єктивів - -ов- (*байковий байка; казковий, культовий, сленговий*). Ад'єктиви на –ний- мають виражену тенденцію до розвитку переносних, якісних значень, що позначається на їх семантичній структурі, ускладнює, індивідуалізує її.

Найбільш частотні з цих прикметників одержують настільки різноманітні значення, що укласти їх в обмежену кількість словотвірних категорій дуже важко. Так, значеннєві конкретизації ад'єктиву *культурний* («з високим рівнем освіти», «який має високі засоби виробництва», «не дикий») не повторюються в жодному іншому прикметникові даної ЛСГ. Аналогічно: *модний* – «який певний час користується увагою». Абсолютно індивідуальними є також метафоричні прикметникові семеми: «позбавлений поетичності, із дріб'язковими інтересами» (*прозаїчний);* «який має підвищену емоційність» (*поетичний*); «неприродній, фальшивий» (*театральний*); «рельєфний» (*скульптурний*); «уїдливий» (*сатиричний*).

Можна говорити тільки про декілька конкретизацій, що частіше за інші повторюються у значеннях прикметників. До них належать: «призначений для того, що…» (*естрадний, скульптурний, науковий*); « який ґрунтується на тому, що…» (*догматичний, канонічний, критичний та ін.*); «який свідчить про здібності до того, що…» (*драматичний, музикальний).*

Якісні ад'єктивні значення в ЛСГ, що розглядається, представлені переносними, метафоричними семемами, які розвиваються в межах практично всіх відносних прикметників із суфіксом –н-. Ці значення мають здебільшого індивідуальний характер: *колоритний* –

«своєрідний», *каламбурний* – «подібний характером до каламбуру», *музичний* – «здібний до музики», *театральний* – «неприродний, фальшивий».

Поодинокі якісні значення об'єднують декілька прикметників: «сповнений того, що названо твірною основою» (*іронічний, сатиричний*); «подібний до того, що…» (*мелодійний, пастельний*). У значеннях деяких прикметників семеми якісного плану ще не зафіксовані лексикографічно, напр.: *естрадний* – «некласичний, більш легкий для сприйняття, призначений для відпочинку». Зустрічається й оказіональне оякіснення прикметників, пор.: «*Рідкісно пейзажними є поєднання ставків з лісами"* (з науково-популярного нарису). Якісного характеру не набувають прикметники з позначкою «спец.»: архітектурний, культовий, пленерний (живоп.), ампірний.

Відсутні прикметники у СП «рима» та «шарж». В обох випадках у ролі прикметників виступають дієприкметники: *шаржований, римований.* Дериват *римований* дійсно мотивується дієсловом; дериват *шаржований* походить безпосередньо від іменника *шарж*, минаючи дієслово, якого немає, і тому його можна вважати членом відповідної конкретної парадигми.

Дієслівний блок вміщує деривати: *акомпанувати, римувати, танцювати, канонізувати, пародіювати, жартувати*; *музичити* із загальним значенням «здійснювати те, що…». Значення інших дієслів є індивідуальними: *іронізувати* – 'проявляти іронію', *драматизувати* - 'посилювати драматизм, надавати творові драматичної форми'; *символізувати* – 'бути символом, зображати за допомогою символів'; *театралізувати* – 'переробляти літературний твір для театру'; *модничати* – 'іти в усьому за модою'.

Основний словотвірний тип – дієслова з суфіксом –ува та значенням «здійснювати те, на що вказує твірна основа»; рідше зустрічаються деривати з іншими суфіксами (*музичити, модничати*). Дієслова є у 18 із 75 СП, тобто у кожній 4-й парадигмі у 25% конкретних СП від їх загалу. Словотвірний потенціал розглянутої ЛСГ – 1,5 лексичних одиниці. Конкретні СП, в яких дістали б реалізацію всі значення типової парадигми, у розглянутій ЛСГ відсутні.

Висновки дослідження та **перспективи подальших наукових розвідок.** Основна мікроструктура вміщує два значення «особа» (субстантивний блок) та «який відноситься до того, на що вказує твірна основа» (ад'єктивний блок) і реалізується у ряді конкретних СП. Лексеми та лексико-семантичні варіанти, що входять до сфери абстрактних іменників, диференціюються за своїми словотворчими потенціалами на вершини нульових, одночленних та багаточленних (в останніх 2 і більше похідних) СП. Число багаточленних СП в ЛСГ «Культурологічні концепти» – близько 100. Для вищезазначеної ЛСГ нами створено власне типову СП, яка має і самодостатнє і порівняльне значення. При порівнянні даної ЛСГ з іншими виявляються як спільні, так і специфічні риси словотвору кожної групи і формується уявлення про дериваційну систему абстрактних іменників загалом. На перспективу залишається встановлення особливостей словотвірних парадигм абстрактних іменників, які формують інші лексико-семантичні групи категорії «абстрактність».

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики / В.Г. Адмони. – М.-Л. : Наука, 1964. – 105 с.
2. Арбатский Д.И. Множественное число со значением разнородности (неоднородности) предметов / Д.И. Арбатский // Ученые записки Казанского пединститута. Вопросы теории и методики изучения русского языка. Сб.7. – 1971. – С.152-158.
3. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії / О.К. Безпояско. – К. : Наукова думка, 1991. – 170 с.
4. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1976. – 255 с.
5. Бортэ Л.В. Референтно-граматические разряды основных категориально-грамматических классов / Л.В. Бортэ // Изучение языкового строя в свете ленинской теории отражения. – Кишинев, 1984. – С.31-40
6. Булаховській Л.А. Вибрані праці в 5-ти т. Т.3 / Ред. І.К.Білодід та інші. – К.: Наукова думка. – 1978. – 552 с.
7. Виниградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1972. – 614 с.
8. Вихованець І. Різновиди транспозицій / І. Вихованець // Актуальні проблеми граматики : зб. наук. праць. – Кіровоград: КДПУ, 1997. Вип. 2. – С.57-60.
9. Дегтярев В.И. Формирование категории вещественности / В.И. Дегтярев // Вопросы языкознания. – 1971. – №6. – С.54-62.
10. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / С.Д. Кацнельсон. – Л., 1972. – 216 с.
11. Ковалик І.І. Слова з конкретним та абстрактним значенням / І.І. Ковалик // Українська мова та література в школі. – 1977. - №4.

12. Лагутіна А.В. Віддієслівні абстрактні іменники на –ння в історії української мови / А.В. Лагутіна // Дослідження з української та російської мов. – Л., 1962.
13. Мойсеенко А.К. Существительные-деадъективы современного украинского литературного языка в ономаснологическом аспекте : автореф. дис. канд. филол. Наук / А.К. Мойсеенко. – К., 1983. –23 с.
14. Москальская О.И. Структурно-семантические разряды слов в составе части речи / О.И. Москальськая // Вопросы германского языкознания : сб. статей. / под ред Н.Ярцевой. – М.-Л., 1961. – С.251-261.
15. Мурясов Р.З. О словообразовательном значении и семантическом моделировании частей речи / Р.З. Мурясов // Вопросы языкознания. – 1976. - №5. – С.126-137.
16. Реформатский А.А. Число и грамматика / А.А. Реформатский // Вопросы грамматики. Сб.статей к 75-летию акад. И.И.Мещанинова. – М.-Л., 1960. – С.384-400.
17. Руденко Д.Г. О смысловой специфике собирательных существительных / Д.Г. Руденко // Русский язык в школе. – 1987. - №1. – С.60-64.
18. Шахбазян Р.М. Вещественные существительные singularia tantum в современном русском языке : автореферат дис. канд. филол. Наук / Р.М. Шахбазян. – М., 1961. – 26 с.

Мартынова Л. Структура словообразовательной парадигмы лексико-семантической группы «Культурологические концепты».

В статье определен деривационный потенциал абстрактных (непроизводных) существительных с семантикой «культурологические концепты» на уровне словообразовательной парадигмы. Установлены основные тематические подгруппы ЛСГ «культурологические концепты». Сформированы критерии формирования ЛСГ абстрактных существительных со значением «культурологические концепты»: абстрактность семантики, непроизводность, однотипность выражения категории числа. Выяснены словообразовательные возможности разных ЛСВ одной лексемы с ориентацией на абстрактность / конкретность семантики существительного. Деривационный потенциал абстрактных существительных со значением культурологических концептов проанализирован в рамках трех блоков: субстантивного, адъективного и глагольного. Доказана регулярность образования производных со значением агентивности в субстантивном блоке деривационных значений благодаря наличию в образующих существительных имплицитной семы «объект действия, который может быть профессионально использован», которая находит экспликацию в деривационных единицах. Осуществлен анализ адъективного блока словообразовательной парадигмы абстрактных существительных исследуемой группы и установлена семантическая вариативность ее наполнения. Прослежен тот факт, что лексемы и лексико-семантические варианты, которые входят в сферу абстрактных существительных, являются дифференцированными по их словообразовательному потенциалу и имеют нулевые, одночленные и многочленные словообразовательные ветви. Доказано, что число многочленных словообразовательных парадигм в ЛСГ « Культурологические концепты » близко к 100.

***Ключевые слова**: словообразовательная парадигма, лексико-семантическая группа, ЛСВ, культурологические концепты.*

Martynova L. The Derivative Paradigm Structure of Lexical-Semantic Group "Cultural Concepts".

The article outlines the derivative potential of abstract (non-derived) nouns with semantics "cultural concept" at the level of word creative paradigm. The basic thematic subgroups of the group “cultural concepts” are defined. The criteria to form the investigating semantic group are considered: abstract semantics, being non-derivative, uniformity of expression number category. It is shown the possibility of different derivative potential of the nouns taken with a focus on their abstract / concrete semantics. The derivative potential of abstract nouns with the meaning of cultural concepts were analyzed in three sections: substantive, adjectival and verbal. We prove the regularity of the formation of derivatives with meaning “agent” in the substantive section due to the presence the implicit meaning "object actions that can be used professionally” in their semantic structure, which is given the explication in the correlated derivative units. The author analyses the adjectival word creative section of abstract nouns paradigm and sets its content semantic variation. It has been investigated that lexical-semantic variations that fall within the scope of abstract nouns are differentiated by their word building potential and appear as zero, monomial and polynomial generators units. It is proves that the number of polynomial derivational paradigms in LSG "Cultural concepts" is closed to 100.

***Key words:** derivational paradigm, lexical- semantic group, lexical- semantic variant, cultural concepts .*

Тетяна Масицька
(Луцьк)

УДК 811.161.2’367.332

СУБСТАНЦІЙНІ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ РЕЧЕННЄВІ ЗАЛЕЖНОСТІ

У статті з’ясовано диференційні типи семантико-синтаксичних залежностей у структурі речення. Визначено, що реченнєвій конструкції $P_{v.}$ притаманне імпліцитне вираження семантико-синтаксичної залежності суб’єкта всеохопного процесу. У структурах: $S + P_v$, $S + P_{adv}$ функціонує залежність суб’єкта процесу і стану; $S + P_{adj}$ – залежність суб’єкта якісного стану; $S + P_{num}$ – залежність суб’єкта кількісного стану. У конструкції $S + P_{adj} + O$ спостерігаємо залежність суб’єкта якісного стану і об’єкта; у конструкції $S + P_{num} + O$ – залежність суб’єкта кількісного стану і об’єкта. У реченнєвій структурі $S + P_{adv} + O$ функціонує залежність суб’єкта стану-відношення і об’єкта. У конструкціях: $S + P_v + O$; $S + P_v + L$; $S + P_v + O + Ad$; $S + P_v + O + Ad + I_{ac}$; $S + P_v + L_1 + L_2 + L_3$; $S + P_v + I_{mv} + L_1 + L_2 + L_3$; $S + P_v + O + Ad + L_1 + L_2 + L_3$; $S + P_v + O + Ad + I_{mv} + L_1 + L_2 + L_3$ субстанційні семантико-синтаксичні залежності утворені відповідним семантичним типом предиката. Встановлено, що субстанційні семантико-синтаксичні залежності мають ємну диференційну структуру та інтерпретують цілісну організацію семантико-синтаксичного аспекту простого семантично елементарного речення.

Ключові слова: *структура речення, семантико-синтаксична залежність, формально-синтаксична залежність, предикат, синтаксема.*

Постановка проблеми. Одним із важливих теоретичних питань, що визначають проблематику українського синтаксису та акцентують увагу на поглиблене вивчення семантико-синтаксичної структури речення, є виділення субстанційних семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей у простому семантично елементарному реченні. Взаємовідношення двох рівнів – формально-синтаксичного і семантико-синтаксичного дає змогу виділити функційні типи формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної залежностей. Семантичні залежності характеризують семантико-синтаксичну структуру, на відміну від формальних залежностей, які притаманні формально-синтаксичному аспекту речення. Їхнє дослідження уможливлює виокремлення смислових зв’язків між компонентами реченнєвої конструкції і є **актуальним**, оскільки дозволяє встановити типологічні особливості синтаксичних залежностей у структурі синтаксичних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади проблематики синтаксичних залежностей в українському мовознавстві закладені на ґрунті функційної граматики, передусім у дослідженнях І.Р. Вихованця [3; 4; 5; 6]. Вчений, досліджуючи формально-синтаксичний аспект речення, вказує, що на рівні речення напрямок залежності розмежовує основні типи синтаксичної залежності на « ... двобічний напрямок залежності (взаємозв’язок, предикативний зв’язок), однобічний (односпрямований) напрямок (підрядний зв’язок) і відсутність залежності (сурядний зв’язок). Крім основних типів синтаксичних зв’язків, виділяється ще факультативний опосередкований підрядний зв’язок, який вказує на подвійну залежність другорядного члена від опорних членів речення і поєднує два компоненти з абсолютно тотожною або частково тотожною семантикою, а також подвійний зв’язок, що позначає залежність компонента від двох компонентів різної функціональної природи» [5, с.23]. На думку дослідника, «Напрямок синтаксичної залежності визначає й характер семантико-синтаксичних відношень. Двобічний характер залежності, який властивий предикативному зв’язкові, зумовлює взаємозалежність семантики обох компонентів; однобічний підрядний зв’язок спричинює те, що властиві йому семантико-синтаксичні відношення ґрунтуються на семантиці залежного компонента» [5, с.30]. За повнотою охоплення проблематики залежностей пріоритетними в цьому напрямку є праці Й. Ф. Андерша [1], А.П.Загнітка [7], Н. Л. Іваницької [8], К.Ф.Шульжука [11], М. В. Мірченка [10], О. М. Межова [9] та інших мовознавців. Попри значну кількість досліджень вітчизняних лінгвістів попередні студії не дають цілісного уявлення про систему засобів вираження та структурування семантико-синтаксичного аспекту речення.